

2. Mechanismen rond vooroordelen – en hoe er mee omgaan.

Selectie is onvermijdelijk: we kunnen niet alles overzien, niet alles bevatten. Onze eigen interesse kleurt heel sterk onze ‘selectieve bril’ waarmee we de complexe wereld bekijken.

Een eenvoudig voorbeeld: als we op zoek zijn naar een huis, zien we overal bordjes ‘te koop’ of ‘te huur’ hangen, alsof die er de week voordien niet waren.

Maar wat niet in onze selectie zit, betrekken we natuurlijk ook niet in ons ‘oordeel’. We hebben er zelfs geen weet van dat het bestaat. Omgekeerd, wat we in onze selectie stoppen, zullen we ook vinden.

Als wij bijvoorbeeld geen weet hebben dat het begrip ‘broer’ of ‘zus’ voor Afrikanen heel wat ruimer is dan de biologisch band, dan kunnen we ook bepaalde verantwoordelijkheden die zij ten aanzien van elkaar opnemen onmogelijk begrijpen.

Of neem het vooroordeel dat Afrikanen systematisch overal te laat komen. Een werkgever zal ongetwijfeld dit vooroordeel bevestigd zien wanneer een Afrikaanse medewerker eens te laat komt, gemakshalve ‘vergetend’ (niet in zijn selectie) dat enkele van zijn Vlaamse werknemers ook wel eens te laat komen.

Veralgemening werkt perfect samen met selectie: eens we een bepaald gegeven geselecteerd hebben en het in onze ogen al een feit is, passen we het toe op heel de categorie, dan zijn ‘alle Afrikanen lui’.

Het gekke van dit mechanisme is dat we het niet eens zelf moeten geconstateerd hebben: we nemen zonder moeite een oordeel van horen zeggen over van anderen om onze eigen veralgemeningen te maken, zeker als het om negatieve (voor)oordelen over ‘de anderen’ gaat.

Zelfs als we een neutrale mening hebben (of een positief stereotype) is één negatief voorval soms al voldoende om onze mening over ‘die anderen’ in een negatief stereotype of vooroordeel om te zetten. Een bestaand vooroordeel wordt echter zelden beïnvloed door een eenmalig positief element. We redeneren het positieve element weg. Door het te kwalificeren als de uitzondering die de regel bevestigt of door het toe te schrijven aan externe factoren en niet aan de kwaliteiten van de betrokkenen.

Selectie en veralgemeningen zijn nog redelijk snel te detecteren en bespreekbaar te maken, maar het derde mechanisme speelt ons in combinatie met de vorige twee serieus parten:

Vervorming

Als we door selectie en veralgemening een stereotiep beeld hebben opgebouwd, zijn we ‘op ons gemak’, bij manier van spreken: we ‘kennen’ nu de werkelijkheid, we kunnen voorspellen wat er gaat gebeuren en dus hoe wij ons moeten positioneren en gedragen. Met deze beeldvorming kunnen we de werkelijkheid aan, ons vooroordeel begint functioneel haar vruchten af te werpen. Vinden we nu echter een voorbeeld dat ons concept doet wankelen, dan moet dit onevenwicht snel hersteld worden: nog liever dan onze beeldvorming in vraag te stellen, gaan we de feiten ‘vervormen’, en ze zo aanpassen dat onze theorie toch overeind blijft. Een voorbeeld:

‘Alle vreemdelingen zijn onaangepast voor de Belgische samenleving’. Een kanjer van een vooroordeel!

Mijn Tunesische buurman lijkt zich echter vrij goed aan te passen.

Mogelijke vervormingen:

‘Wacht maar af, hij heeft zijn ware aard nog niet getoond’

‘Je weet niet wat er zich binnenin zijn huis afspeelt, hij zal zijn vrouw wel slaan, net zoals alle andere islamieten’

‘Ja, het is een goeie, maar ja het is al een halve Belg’

In combinatie met elkaar zijn deze mechanismen ontzettend krachtig. Als we beseffen dat de gebruiker



ervan eigenlijk niet zonder kan om zijn wereld een beetje geordend te houden (hoe erg sommige vooroordelen ook zijn), dan kunnen we ze toch blootleggen en bestrijden, door gerichte vragen te stellen, zowel aan onszelf als aan anderen. Het helpt zeker als iemand ontdekt dat zijn selectie toch wel beperkt was of als we met feiten kunnen bewijzen dat er 'heel veel uitzonderingen' zijn op een bepaald vooroordeel, of als we de vervorming in vraag durven stellen.

Hoe kunnen we concreet omgaan met vooroordelen?

1. Vooroordelen zijn niet op feiten gebaseerde uitspraken. Willen we ze opsporen, dan trachten we de feiten te achterhalen door ze te scheiden van interpretaties. Een geschikte manier hiervoor is de '**cameracontrole**'.

De regel hierbij is dat **alles wat niet met een videocamera kan geregistreerd en gereproduceerd worden, niet tot feiten behoort maar berust op (eigen) interpretaties.**

Het onderstaande voorbeeld licht de methode toe.

Wanneer we kijken als een (video)camera, dan stellen we vast dat er in een bepaald ziekenhuis zes allochtonen werken. De uitspraak: 'In ziekenhuis X werken zes allochtonen' is een weergave van een **feit**. Uitspraken zoals 'In ziekenhuis X werken wel ó allochtonen' of 'In ziekenhuis X werken maar ó allochtonen' geven een **interpretatie** weer.

In het eerste geval vinden we ó veel, in het tweede geval vinden we ó (te) weinig. 'Wel' of 'maar' kunnen we niet registreren met onze camera.

Maar de methode van de cameracontrole moet **met zorg** worden uitgevoerd. We kunnen een **situatie scherp of minder scherp weergeven**. Soms is het ook nodig om 'in te zoomen', door bijvoorbeeld statistieken en onderzoek in het beeld te betrekken. Bovendien moeten we weten wat we filmen: woorden en begrippen kunnen voor verschillende mensen verschillende betekenissen hebben.

2. Wanneer je met behulp van de cameracontrole (eigen) vooroordelen op het spoor bent gekomen, **kun je gefaseerd de inhoud van vooroordelen aanpakken.**

- Eerst formuleer je het vooroordeel als een '**zij zijn**' – bewering.

- Nadien herschrijf je de zinnen op een manier dat je meer verantwoordelijkheid opneemt voor wat je beweert: maak er '**Ik vind (dat) ze...**' zinnen van.

- **Ga nu na of je het daarmee eens bent:** is dit altijd zo? Soms? Heb je het van horen zeggen?...Toets de idee(ën) aan de realiteit.

3. In een volgende stap kunnen we de **gevoelsmatige kant van vooroordelen aanpakken**. Nemen we als voorbeeld de uitspraak 'Veel vreemdelingen zijn criminelen'. Achter die bewering zit misschien het gevoel 'Ik ben bang van hen' en/of 'Ik wil ze liever op een afstand houden'. Leren omgaan met die gevoelens kan in vier stappen gebeuren:

- **Blijf stilstaan bij die gevoelens.** Ben ik bang? Wil ik ze op een afstand houden? Waarom?

- **Ga na waar die gevoelens vandaan komen.** Welke ervaringen heb je meegemaakt? In welke situatie was dat? Hoe heb je gereageerd? Hoe staan familie, vrienden, kennissen hier tegenover?

- **Analyseer zo rationeel mogelijk je huidige gevoelens.** Zijn die – gelet op de situatie, jouw ervaringen vroeger en nu, je eigen gedrag e.d. – redelijk? Of misschien gebaseerd op (te) weinig feiten? Op ‘van horen zeggen’?.....
- **Stel uitdagende maar haalbare objectieven.** Wie tot hier de oefening doorloopt, wordt meestal geconfronteerd met zijn of haar eigen ‘onredelijkheid’. Dat is een vervelend gevoel dat we liefst zo snel mogelijk weer wegduwen. Reden genoeg om er snel iets aan te doen. Probeer daarom aan elk negatief idee of gevoel dat je eigenlijk als onredelijk hebt bestempeld een **beperkte concrete gedragsverandering te koppelen.**
Dat hoeft echt niet wereldschokkend te zijn.
Zeg bijvoorbeeld eens als eerste ‘Goedemorgen. Frisjes vandaag’ tegen de nieuwe Turkse collega. Of steek ongevraagd eens een handje toe. Vraag eens het recept voor pastilla aan je buurvrouw.... Elk succesvol stapje kan uitmonden in een nieuwe stap.
Maar bedenk daarbij dat je houding in het verleden misschien wel voor wat wantrouwen heeft gezorgd bij de collega of de buurvrouw. Houd het initiatief dus een tijdje vol en zeg niet na de eerste ‘mislukking’: ‘Zie je wel!’. Het is ook handig wanneer je bij je ‘nieuwe’ gedrag op ondersteuning kunt rekenen. Van een collega, een vriend, een familielid. Dat zorgt zeker voor een extra stimulans.